

LARAÑAGA'TAR P.

ARATE

1923'G. URTEKO AZAROA'REN

25'EAN ETA LOTAZIL'AREN 2'AN

:-: IRAKURITAKO ITZALDIAK :-:

ARATE

(Lendabiziko itzaldia)

Jaunak, adiskideak:

Euskal-Esnalea bitarteko danian, ezin ni
berri ere ukatu. Baña asketzi, entzuleak,
beñ zan bezela ezin gertatu izan naizta.
Itxaron det zuen eruapen bigunetik bafka-
rena; bestetik etofi naiz lagun artera,
erdun alditxo bat alkañen artian, anaitasun
talde alkañtasun zintzoan egitera, ta ez jakintsu
bayekin, zuek ez dakizuten zeñ edo zeñ
erakustera. Nere lana eskax-xamaña izan
eñen, ageñtuko ditudan ikusmirak jantziko
ditela beñ baño obeki, iruditzen zait.
Lendabizi oañ bat.

Safera

Nik esango ditudazan guztiak, uste de
 egiak dirala, edo beintzat nik entzun dituda
 zan bezela edestuko ditut. Nere buruz, e
 det uste ezeztxo ere asmatu detanik. Etxe
 garai jakintsuak diño ze, toki ta efi bakare
 tako edestiak, geikeri ta aundiegikeri asko
 ipintzen dituztela, ba noberan erian maite
 sunak itxututzen du bat, ta ezez irudipena
 egitzen ditu egian itxurarik ere ez daukaza
 gauzak eta geftaerak. Ba edestiño ta ede
 lari izen aundiko asko ere erori izan badir
 akatz onetan, Godoy Alcantara'k susmatu
 zuan bezela, gnolan ez da eroriko nobera
 ainbeste maite dituzan efi, toki, gauza
 geftaera ta abar'ak edestitzen dituana? A
 olan izan afen, Etxegarai ber-be'ak diño ze
 une ta tokietako edesti oyek, beaf-beaf
 koak dirala, edesti aundi ta oso on b
 egiteko; ba batetik esnatzen dituzte
 daudezen askoren asmoak beste edesti b
 tzuk azaltzeko, ta bestetik efi ta tokiet
 bizi didadezenak, ezezago dute befi asko

labe egitea, ta esakera asko jasotzia. Onez
 gain, une-edesti oyek txit onak dira zer
 esanak, atzalburuak, aztafenak, ziu'gayak,
 bai-ezak jakintsuen artian softzeko. Azke
 nik, edestitxu oyetan iraku'rtzen dira inioz,
 izpar, itxuraz ar'dura gabekoak, baño ga'an
 zi aundia eduki lezatekenak, Lord Macau
 ay'k oartzen duan lez.

Ustez ba egiaren bila ibili naiz, ta egiak
 jaso ditut nere ibileretan; edo jaso ditudazan
 bezela ipiñi ditut. Onegatik ez det uste ba,
 Maistre'k, *gizon onen gezufa* deitzen dion
 orbanian, erori naizenik.

Afateko gaña

Afateko gaña uste det izango dala Euska
 eria'k dituan toki politen artian politena.
 Kalamu mendi aundiaren magalian balego
 bezela, urtetzen du mendi-bizkar' batek, 560
 eurkiñekua; esan letzake ernai dagola,
 Eibar, Soraluze ta Elgoibar artian zer geft
 atzen dan zaintzen, ta ia Euskaleri guztia
 bere besapian gof'detzen.

Arateko gurutzatik begiratu alde guzieta-
ra, ta zoragarizko poza artzen du biotzak,
ainbeste mendi, aro-tarte, itxaso, zelai, lan-
da, ibai, ikustean. Bizkai-aldera Ufko
galurtsua ta Oitz liraiña; auferuntzago Gof-
bea'ren bizkañ zabala; gero Anboto'ko atx-
gogoña ta aseletzua. Ezkeferago Udalaiz
bikaña, ta bere atzian Aflaban, Elgea, Alo-
ña ta San Adrian'go mendaitzak, ta ufengo,
ufutien, Aitzgoñi mendi eder ta bulañtsua.
Napaña aldiñ, ikusten da Aralañ mendi
aundi ta zabala; bere ezkefetik beti ernai
dagoan Ernio; ta Loyola ta Iziañ'en bitañtian,
Izafaitz, Lizañeta ta Anduñ. Gero ageñtzen
da gure itxaso bizi ta urdiña, ta onen bul-
tzada eta jañaikadei eutsitzen bezela Arno,
edo Auñeko-mendi, Arakistaiñ'ek deitzen
dion lez.

San Juanetan, nere osasun biguña sendo-
tzeko asmuetan igota, arkitu nintzan orain
sei urte Arate'n; ara emen bere auñeko
egunian, ilunabañian, zeñ ikusi nuan beñtako
kurutzatik.

Mendi-gain baten afkitutzen naiz
San Juan auñeko gabian,
Txit beldufturik baniz bezela
Aunditasun au ikustean.

Gofbea, Anboto, ditut auñian,
Oitz eta Ufko'n efdian,
Aitzgoñi luze, Udalaiz'ekin
Ufuti nere ezkefian.

Napañ aldiñ Aralañ aundi,
Izafaitz Ernio'rekin,
Arno galurtsu Bizkai aldetik
Kalamu belañtsuakin.

Iun añtian itxasua be,
Ikusten det ost-ostian,
Zerua beñiz txit alaituta,
Dizdiraz izañ añtian.

Ni nagon mendi tontof gañian,
Gurutz bat dago zutuñik,
Bere besuak, maitasuntsuak,
Efi batera biufturik.

Dana zañtadaz pfintzaz beteta
Eta lufera jausi ez dedin,
Dago lotuta goi eta beñtik
Buñdiñazko estuntzekin.

Estuntz bi goian, lau beñiz beian,
Oyen añtian zenbaki bat,

Mila zoftzieun ogei t'emeretzi ...
¡Oroigafia guretzat!

¿Nai dezu jakin toki polit au
Ze menditan dan arkitzen?
¿Nai dezu jakin nun dan gurutza,
Oyek guztiok oroitzen?

Esango dizut jakin dezazun,
Esango dizut pozafen:
Nik bezela zuk maite dezazun
Dago Eibar'ko Afate'n.

Iunabafa eltzen danian
Mendi-tontor gaifi onetan,
Biyotz lafia, ikaratua,
Jasotzen da bat-batian.

San Juan-suak baztaf danetan,
Piztutzen ikusten dira.
Euskalefian otoi samufak,
Zeruruntz izango dira.

Esan ditudan mendi danetan
Ikusten dira su-gafak,
Inguruetan ojuka dantzan
Pozafen gazte eta zafak.

Ikusmirarikan alatzena
Nere begien aurfian;
¿Nolan biotza ez da poztuko
Geftaerau ikustean?

Zu pozgafiok piztu dituzun
Basefitar bulaftsuak,
Goñde garbirik ta galdu gabe
Gure abendan ekanduak.

Euskalefiko sinispenaren
Agefkerik garbiena;
Deun Joan suekin aitortzen dezu
Zerala Jaungoikoana.

Efbestetafen ekandu txafak
Gureak txit, il ez ditu;
Oraindik ere, naiz da gutxitxo
Batzuk dirade gelditu.

Goñde dezagun gure Efia,
Polit, edera, garbia,
Baita izkuntza, ele maitia,
Jakindunen miraria.

Afate'ko zelai ta zugaztiak, zoragafiak
dira egiz.

Lenengo aldiz mendi-gaín artara eltzen
dana, alai ariturik gelditzen da zelai zabal
belaftsu ayetan. Ango odolki nastuko belaf
biguñak azpi-oyal etzangafik dirurie. Zuga-
tzak beñiz, efeskada zuzen-zuzenetan jañirik,
ain ugari ta ofitsuak dira ze, esan letzakez
mendi-gañeko kaliak dirazela. Pago zabal ta

mañdulak, aritz gorpuzki ta indařtsuak, le-
fondo lirain ta politak, kerizpe atsegintsua
idurizten dute. Gorosabel'ek diño ze, «Ara-
teko mendi gaina, zelai zabal ta atsegintsua
dala, eta zugatz eřeskadaz beteta dagoala»
Eta Zamakola'k «Arate'ko zelaia zabal-za-
bala dala, zugatzak, kalia bazelakez bezela,
zutik ipiñita».

Arate'n beti dago giro edeřa; beti aiziak
firi-fara zugaztipeko keritzan girotzen du:
batian ifařa, bestian egoia, ta sořkaldekuak
ez bada sařkaldekoak, zoragařizko atsegiña,
berorik aundienetan ere ematen du.

Ez naiz ni ařitzen ba, ařpegi alai ta poz-
dunak beti ikustea Arate ganian, batez ere,
lenengo aldiaz ara igotzen dutenen ařtian. (1)

(1) Itzaldi oen tařtietan Ojanguren ařgazki-egile
třebeak ateratako ařgazki polit asko erakutsi zi-
tuan Lafañaga jaunak. Ementxe, lau ageřtu erazi
zituan: Zugaztiarenak bi, Arate-ingurua ta ařtaldia
zelaian. (*Esnalea*'ren oarřpena).

Arate'ren omen ospetsua

Arate'ren aunditasunak, bere maitaleak
bakařik ez dituzte abestu; Gipuzkoa'n edes-
lariak ere tinkatu dituztez beren begiak,
izař ařgi ta zoragařizko ořtan.

Arate'ren izena Euskaleři guztian ondo
zabaldua egon da, igarotako gizaldietan.
Bizkaitařak eta arabatařak oraindik ere
abestutzen dituztez Ama Aratekoa'ren abes-
ti aintxinakoak; napařtařak ere entzun di-
tuztez Ama maite onen eta bere basa-txadonaren
aunditasunak; gipuzkoarařegatik ez
dago zeř esan; ta Euskaleřitik be iřten da
atzeřietara bere izen ospetsua, ba Santiago'
rako bideztiak, Arate'ko Eleizako ostatuan
gauba igarotzen zuten.

Neonek entzun ditut bizkaitař, arabatař ta
gipuzkoarař zařen aotik ainbeste abesti, ipuin,
geřtaera, edesti ta abarař, Arate'tzaz: eta ino-
lako poz atsegin ta maitasun-malkoekin
edestutzen zizkiraten!

Arate'ko Ama da Euskaleřiko Andřa Ma-
rien ařtian euskaldunena: ba ageřtu zan

mendi gain ori, edestiaren gora-beretan izan da Bizkaia'rena, Napa'arena eta Gipuzkoa'rena, ta Eleizaz baita Araba'rena ere eta ez litzake sentzun gabekoa ziñeztutze Bayona'ko Gote'rikkoa ere izan dala. Iza da eta da gau' ere, a'antzalien Ama, baser' ta'ena, eta kaleko langiliena. Itz batian A'ate'ko And'ra Maria, euskaldun guzie Ama, eta Amarik aintxiñenetakoa, Gipuzkoa'n beintzat. Abesti za' baten deitze zayo *Amandia*.

Baño geure burutik ez deigun ja'rdun Entzun zef esaten duten Gipuzkoa'ko ede' laria.

Nikolas Soraluze'k, Gipuzkoa'ren kista' tasuna azaltzeko esaten du, naikua da' begiratzia beren jai egunetan Loyola, Lezo' Arantzazu eta A'ate'ri.

Zamakola'k diñozku, A'ate'ko Eleiza tx' ospetsua dala, eta be'tara biltzen dan jend' izugaria alde guzietakoa izaten dala.

Gorosabel'ek oso txukun idazten di' angoo jai alai ta politak, eta beretzat, Euska

eriko entzuterik aundienetakoak dira. Lezo' kuak baka'rik ayekin be'rdintzen ditu.

Manterola'k, mendi-gain o'fen ta bere zelai ta zugaztien ede'tasunak edesti ta gero, an goian, jaietan, zortzi egunak nolan garotzen dituzten idazten du; ta azkenez diño, an biltzen dan ostea oso ikaragaria dala, euskaldunak eta e'rbesteta'rak ere aint'at eto'rtzen diralako.

Aldazabal'ek, Iziat'ko edestian, esaten du Eibar' poz-pozik egon letzakela A'ate'n aukalako aberastasunik aberatsena.

Mañe eta Flaquer'entzat A'ate izen aund'oa da eta bere zelai ta zugaztiak zoragariz' o'ak dira.

Eta beste askon esakuntzak utzirik, luze astunegi izan ez nein, bukatuko det atal' du Trueba'ren ole'kitxu batekin:

Nuestra Señora de Arrate
 la subido á la montaña
 para bendecir mejor
 Guipúzcoa y Vizcaya

A'ate'ko gure Amak
 Igo du mendira,
 Bedeinkatzeko obeki
 Gipuzku ta Bizkaia.

Noiz ageftu zan

Auxen izango da lanik latzena, zeregiñik aztunena; ta ondo aditzen emateko, egiz bigufiena. Eta berez iluna bada, bere aintxiñetasunian befi zigufikorik ez dagolako ilunago oraindik azaltzen da, jakintsu guztiak oso naspilduta dabilatzelako arazo ontan.

¿Noiztik dago Afate gañian Andra Maria? Inork ez daki; aintxiñako odei ilunetan dago bere agefkerera, ta oraindik beintzat e da uratu lañu ori. Baño zelan edo alan, uste det zeñ edo zeñ susmatu letzakela.

1563'garanean, Pio IV'ak eman zuan Bulda bat, Lotazila'ren 8'tik Irañila'ren 8'ra Afate'ko jaia aldatzeko esanaz, Lotazila'ko elur otzekin ez zalako ezeza mendi-gain aftar igotzia: olan eskatu zuan Afate'ko Andra Maria'ren Anaideak. Auxe zan, amabos urte dala, Afate'ren aintxinatasunatzaz genekigun guzia. Bulda ortan ikusten da Afate ofduan be aintxinakua zala, ta beñta Anaide ospetsua zegoala.

Gregorio Muxika, Eibaño Euskal-festetan

saritatuko edestian, (1908) auferatu zan apur bat; esaten du 1498 urtean egurtzagatik egon zan auzi baten, azaltzen dala Afate'ko Andra Maria. Eta diño, geiago ezeñ ezin letzakela jakin, ba Anaide ortako Afate'ko ta Eibañ'ko idazki, liburu ta beste agiririk ez dalako iñun azaltzen; uste du, beste edeslari askokin, Frantzetañak Eibañ ere zutenian, 1794'an, agiri guztiak ere zirala.

Nik apur bat geiago auferatu det. Afate'ko Eleizan dago Jesus auñaren irudi polit bat: dudik gabe, Ama Birjiña baño askoz geruagokua da. Bai Andra Maria'k, ta bai Jesus auñak dituztez jantzi edeñ, uñez apaindutako bana, beñdin-beñdiñak; Jesus auñanak du, zintzilik, uñezko kate batetik, pitxi edeñ bat; iriki nuan, ta bañuan, ongi irakuñteko eraz izki au: *1430 año*. Ez da ba zeñ esanik; garai ontan, an daude aspalditik Ama ta Semia.

Baño ¿noiztik egongo ote dira?

Ziguf-ziguf ezin bada ere, Euskaleñiko edesti-uskuñtzalea lagun deñgula, susmatuko degu gizaldiren bat. Egia, gure edesti-uskuñtzalea be, ilun-samaña da, ta bere lagun-

tasuna ez da garbi ta argia izango, batez ere, lenbiziko gizaldietan; baño edeslari guztiak alkar xamar daudezan egietatik, zuzenduko gera.

Artarako egoki da zer edo zer, naiz ta labur, esatea, gure aintxinasun-uskuftzeatzaz.

Jesu Kfisto gure Jaunan ikastiak emen zabaldu baño len, ¿gure zarak zer sinistutzen zuten? ¿Jaungoiko bakaran guftzaleak izan ziran, ala jaungoiko askonak? ¿Edo ez zuten batere uskuftzik? ¿Edo gisa bera guftutzen zuten?

Emen gure jakintsuen buru - austeak, txoraturik bezela dabilnaz, aintxiñatasun ilun ortan, argi apur bat agiri naian.

Labayru'tzat euskotar ayek jainko-askon guftzaleak ziran. Camino Orella, donostiafa be ortan dago. Uroz'ek ere olan uste du. Ta onen iritzia nik ere bidezko eta egoki artzen det; ba ayen oitura, abere eta basatar bizi, mendi-tafte oyen arpegi, ta basomortu latzakin egokiago datoñela iristen zait. (*Baso-mortua* afgazkian).

Henao'k aitoftzen du arazo zaila dala au erabakitzia.

Vinson'ek idazten du ez zutela eflijiorik batere izan, baizik basatarak zirala. Arturo Campion ta Julio Ufkijo'ri, Urtzi izenari begiratuta, iruditzen zaye ziñezkeak izango zirala.

Sabino Arana'k eta Delmas'ek beriz eguzki guftzaleak izan zirala. Ramon O. de Zarate'rentzat ez ziran ez ziñezkeak, ez jainko-askon guftzaleak; ba nolan azke ta agintari gabe bizi ziran, beren uskuftz berezikoa zuten, Eromataran jainkorik ezagutu gabe.

Asko dira lenbiziko gure Eñian biztanleak jainko-baten guftzaleak zirala aitoftzen dutenak.

Ituriza'k diño guftu zutela egizko Jaungoikoa, izen onekin beronekin. Aita Lafamendi ere ortan dago. Cejador'ek uste du, Moises bizi baño lenagotik, gure asabak deitzen ziotela Jaungoikoa, Egileari, izen onekin. Luciano Bonaparte'k eta Menendez Pelayo'k azaldu nai dute, ilafgi-jaiari begiratuta, izen

gabeko Jaun bat guftu zutela. (1) Luzuria-ga'k erakusten du ze Tubal, Moises'en iloba, etofi zala Armenia'tik onera, ta Befmeo'n bizi izan zala; befsolari bikaña omen zan, ta berak erakutsi omen zuan egizko Jaungoikoaren befi. Itufiza'k sinisten dio Luzuria-ga'ri; ta Aita Henao'k ondutzen du, esanaz, Tubal'ek ekafi zuala Kurutzan befiren bat, ta emendik datořela Lauburua. (*Il-beteko jaia ta Basatar gudariak* argazkian).

Navarrete ta Manteli'k ere olantxen uste dute, jainko baten guftzaleak zirala; baño ez Tubal ona etofi zalako, etofi beafik ez zuan-da. Oyek oso itxurazkoa arkitzen dute, Noe'n kutxa, uriol ostian, Euskaleřia'n gelditu zala: ba Flavio Josefo'k esaten duan lez, gelditu bazan *Gordieyo* deitzen zayon mendian, mendi ori Gorbea da; eta hebreo-idaztien Genesis'ari begiratuta *Ararat* bada, gure Aralar beř-bera da. *Uřegatik* nion,

(1) Menendez Pelayo'k iritzi au aldatu zuala esan liteke; ba bigafen idaztian sumatzen du ibiak ere guftu zituztela, *Deba*-izena jainko-izentzat aftu-ta.

Tubal'ek Armenia'tik etořtzen nekatu beafik ez zuala. ¡Esaten ez badirate Navarrete ta Manteli'k, Noe'k, negařez utzi zuala toki zoriongafi au, ta Tubal'ek, entzunik bere aitonari emengo edeftasunak, etofi zala, atsegiñez, lasai emen bizitzera!... Egia da, askok uste duala Jafet'en jatořikoak dirala Eřomatar, Grezitar, eta ziņeske guztiak, eta bere bostgařen seme Tubal'enak iberotarak. San Jeronimo'k esaten du, gauř Españia dan luřa, Tubal'en ondorenguak biztandu zutela.

Azkenik baita ere ba-dira idazten dutenak, batzuk jainko baten sinisten zutela; eta mendi-tařtietan bizi ziranak, basatarak, asko guftutzen zituztela.

Era guzietako iritziak daudez ba.

Guazen auřera; eta ikusi deigun orain, noiz besařkatu zuten gure asabak Jesukisto'n sinismena.

Arazo ontan ere ameslariak ugari dira. Arkitutzen ditugu batzuk, bayeztutzen 36 gařengo urtean Kantabriako Duke, Lucio Lupe, jun zala Jerusalem'era Ama Bifjiņa

ikusten, ta Berari izkintzariak eskatzen. Uste dute 80'gañenerako kistatasuna sendo zabaldua zegoala emengo inguruetan, ta ordurako Gotzaiñak ikusten dituztez Orduña'n, eta ia ia Bilbo'n ere.

Asko dira uste dutenak, San Paulo Bel-duba emen ibili zala. Labayru'ntzat, Santiago eta Pablo izan ziran Euskalerian, baño ez Bizkai ta Gipuzkoa'n. Castela Ferer eta Ojea'k beñiz diote Santiago eldu zala mendi arte ontara ere, eta Astigara'ga'n egon zala. Lope Isasti'k be itxurazkotzat ematen du Santiago'n Gipuzkoa'rako etoferia. Ituriza'n esanez Santiago eta San Pablo izan ziran emen, eta 77'gañenerako euskotarak kristabak ziran. Navarrete eta Manteli'k ere ontzat ematen dute Paul'ek erakustea gure erian gurutz-bidea. Aita Henao'k ere oyekin bat egiten du; baita Lopez Mesa'k be.

Beste batzuk aitortzen dute, emengo lenbiziko izkintzaritzat, San Saturnino. Olan Iztueta'k, eta esanaz, Deun onek jaso zuala Zaldibi'ko eleiza, Gipuzkoa'n lenbizikoa. Lope Isasti'k diño Saturnino Tolosa'ko

Gotzain o'rek zabaldu zuala, emen Kisto'n izpar ona; eta bide batez esaten du, Villegas eta Anduera'kin, Amiens'en ziñopatua izan zala 80 gañen urtean. Ituriza'k ere emen ikusten du Gotzain ori, Santiago eta San Pablo'n ondoren. Moret Josulaunak aitortzen du San Pedro'n ikasle o'rek Iruña'n predikatu zuala lenbizi, eta gero Euskalefi guztian. Ramon O. de Zarate'k, Lafategi, Mendoza'ko Salazar eta Garibay'kin sinisten du San Saturninok zabaldu zuala sinismena emen.

Labayru ere ortan dago: baño onen ustez Deun ori irugañen gizaldian bizi izan zan, eta ez lenbizikuan. Eta San Saturnino'n alde dauden geyenak, erakusten dute jaraitu ziola Kisto'n izena zabaltzen emen, bere ikasle San Fermin, Iruña'ko Gotzaiñak.

Aita Laramendi'k, Etxegaray eta A. Fita'kin uste du III gañen gizaldi erdian euskaldunak kistarak zirala. Aldazabal'ek uste du III gizaldiaren asierarako gure arak kristabak zirala, eta bere iritziz Gipuzkoa'n lenbiziko eleiza da Astigari'bia'koa, biga'ña Elofiaga'

koa (Itziar onduan), irugarrena Elgoibar'ko Olaso'koa, eta laugarrena Itziar'koa.

IV'garren gizaldian kristabak dira gure asabak, Navarrete eta Manteli'rentzat; ta Calahorrako gogartekoak.

V'garren gizaldirako egon litzakez kristau biurtuta euskaldunak, batez ere jaramon egin ezkeru edestiño batzueri; ba oyentzat Bilbo'n Katredala zegoan 480'garrenian, eta urte ontan bat egin zuan Armentia'koarekin. Beste edestiño batek, Hauberto'ri ezaria, baño itxuraz Antonio Lupian'ena, dakar sasoi ontan Donostia'ko sasi-Obispo bat, eta uste du Gotzaiñak zeudela Tolosa'n, Motriku'n eta Bilbao'n. Diaz Arkaya'k gezurtu ditu edestiño oyek. Baño itxurazkua dirudi, Euskaleria kristaua izatia gizaldi ontan, ba olan susmatzen da Calahorra eta Iruña'ko beñi batzuetatik.

VI gizaldian garbiago ikusten da gure zañen sinismena, naiz da Labayru'k esan Gipuzkoa eta Bizkai'ko toki guzietan ez zegoala zabaldua. Dubarat'ek egiztu nai du Bayona'ko goterkia sortu zala 506'an San

Leon'ekin, eta Gipuzkoa'n zabaldu zuala Kisto'n beñi ona. Ufoz'entzat 589 baño lenagokua da Iruña'ko goterkia, ba urte ontan bere Gotzain Liliolo egondu zan Toledo'ko Gotzain-batzañian. Eta Camino eta Orella'ren ustez Gipuzkoa eta Bizkaia Liliolo baño lenagotik Calahorra'ko goterkitakoak ziran, Labayru ere iritzi ontakua da.

Ez dira falta esaten dutenak, VII'g. gizaldi arte jainko askon gurtzaleak izan zirala euskaldunak, ta basatar bezela bizi zirala, eta sasoi ontan San Amando'k egizko bidera biurtu zituala.

Ladislao Velasko'k, batere zalantzik gabe, ikusten ditu kristau VIII'g. gizaldirako. Moret'en ustez, gizaldi onen lenbizian, Gipuzkoa Iruña'kin bat eginda zegoan legez, eta esan litzake naparen sinismenekoak izango zirala. Ukatu ezin letzakena da, gizaldi ontan ba-zeudela Euskalerian eleizak ugari mendietan. Edeslari geyenak uste dute lenbiziko eleizak, lekarotzetan eta mendi-gañetan jaso zirala, eta pafokiak baso-txadonak baño geruagokuak dirala. Iziañ 714'koa da;

Begoña, A. Uriarte'n ustez, VIII'g gizaldia-
ren azkenetakoa, edo IX'garénan asierakoa.
Ordoño'n sasoián jaso ziran asko.

Ziarótza 968'n jaso zan, eta X'garén gi-
zaldian ikusten dira txadonak Donosti'n,
Érnani'n, Gatzaga'n, Deba'n, Astigara'ga'n,
urían Elgoiba'én, Be'gara'n, Mendaro'n.

XI'garénian, agertzen dira beste batzuk
Yureta'n, Bakio'n, Mundaka'n, Alboniga'n,
A'fati'ko Arantzazu eta beste toki batzuetan,
eta geyenak lenagotik daudezen bezela.
1501'an Durango aldian eleiz asko dago,
Calahorra'ko Gotzaiñari, orduko nagusiak
Eleizeri ipintzen ziozkaten zer'gen aurka
jaso zuten efenguretan ikusten dan lez. Ta
gizaldi ontan irakurtzen dira edonun, Gi-
puzko eta Bizkai'ko eleiz askon aldez ema-
nak, batez ere Deun Ander Astigari'bia'koan
eta Deun Mikal Be'gara'koan aldez. Oyek
izendatzen ditut, nere lanerako egokienak
diralako. 1023'an be'fiztu ziran Iruña'ko
Gote'fkiaren mugak. Deba-ibairaño 1080'n
(Kisto'n eran) Astigari'bia'k Calahorra'tik al-
de egiten du Iruña'ra. 1108'n oteundutzen du

(consagrar) eleiz au Bayona'ko Gotzaiñak;
eta 1118'n ikusten da Lope Eneko'n eman
bat, beran alde. Eta 1194'an Doipuru Cele-
stino III'ak osterá be tinkatzen ditu garbi
Bayona eta Iruña'ko Gote'fkién mugak.

Ez det nai jaramonik egin Amador de los
R'fos, Cánovas del Castillo, Cenac eta
Moncaut'i esaten dutenian Jesukisto'n uz-
kurtza eka'ri zutela onera españa'fak, sáfa-
zenoegandik igesi onutz eto'ri ziretenian; ba
Etxegarai'ta'f Ka'rmelo'k ziaz austutzen ditu,
eta garbi eta txukun azaltzen du or'durako
emen ezagututzen zala Kisto'n izena.
(VIII'g gizaldia).

Biu'rtu deiguzan ba begiak Afate aldera,
eta ikusi deigun Eiba'f aldia nolán dabilen
garai oyetan.

Eiba'f, efi bezela so'rtzen da 1346'an.
Bertako eleizarik za'fena da San Andres,
gauf Pa'fokia dagoan tokian bertan jasoá,
eta dakigu 1267'an ba-zegoala, Alfonso
Jakintsuak egin zuan eske'f baten ikusten
degulako; eta da lekarotzian jasotako elei-

za, inguruetan iñor bizi ez zala. ¿Noizkoa da? Ez dakigu zigu; baño Eiba' en 1200'an eleizaren bat badago, ba Soraluze eta Elgoibar'ekin, Eiba' Ma'kiñia'koa da; eta iru efi oyek Gipuzkoa'gana batu izan afeñ urte ontan, eleizaz Bizkaia'kin gelditu ziran, Calahorra'ko Gote'kian.

X'gafen gizaldian eleizak ikusten ditugu Eiba'ko inguru guzietan, eta 1200'g. urtean ¿ez al dago Eiba'ko lufian eleizarik? Alonsotegi Migel Frailiak, Garibay'k, Iñigez Ibar'guren'go Juan'ek, Gainza'k eta askok diñote lenengo biztanleak mendigañetan izan zirala, eta lenengo eleizak ere basoetan jaso zirala.

Eiba'ta'ak bizi ziran Mandiola, Gorosta, Akondia eta Aritzmendi aldietan; A'ate dagoan mendian. Beren artu-eman guztiak, Ma'kiñiarekin zituzten; bai eleizaz eta bai legez, Bizkaia'kin bat eginda zegoazen. Olanxe Untzeta'k, A'ate aldeko etxe nagusi ospatsuak, bere il-obia aintxin-aintxiñetatik Ziafoza'ko eleizan, jaupaltxuan dauka. ¿Ez da orduan itxurazkua sinistutzia Eiba'ko

lenbiziko biztalien gogo, zaletasun, oldozpen eta bizitza, ma'kiñiarek eraginda izango zala? O'regatik, iñolazbe, esaten du Ajengiz'ko Ignazio A. Buruñurdunak, A'ate'ko Ama bizkaitara dala, eta Eiba'-aldia Bizkai'tik Gipuzkoa'ratu ebala 1027'an Napa'ruako Sancho IV'nak. Ez dakit nundik etara duan be'ri au; ba egia izan ezkerro, ontzat eman be'riko genduke, eta edestitik, 1027'an A'ate'n izatia.

Ama Bifjiña age'tuzaneko zeatzetan ikusten da, beian, ibai-aldian ez zegoala eleizarik, lenagokua da ba pa'okia baño. Basefi'ta'eri galdetu ezkerro noizkoa, dan A'ate, erantzuten dute jentilarokua; au da, sinismenik ez zegoan sasoikoa. Eta edestutzen dituzte jentil ayen inda' ikaraga'rizkoak; nolan erabiltzen zituzten izuga'rizko ariak, ardatza lepuan artu eta bizka'ian bu'rdi be'tiak, eta sudu'fetako aizeakin e'rota'riak, eta abar. Eta Arantzadi eta A. Vallado'k erakusten duten lez, sinismen oyek beren inda'ra dute, orduko gogo eta oldozkarian be'ri jakiteko; ez da ba zentzun gabia,

Afate'n asiera, relijioaren softzeran ipintzea, eta Mañkiña aldetik, bea' bada, Zia-rotza'tik, bere sañera ikustea.

Afate-izenak, berak ere, aito'tzen du bere aintxinatasuna; ba jakiña da Ama Birjiñen izenak toki-izenak dirala, eta Martinez Agife'k diño mendi oñi Afate deitzen zaiola, Ama Birjiña'k ari a'tian ir'ten zualako; lengo izena urian Aritz mendi zan. Eta Afate-izena aintxinetakua da, edestian iluntasunetan eskutatzen dana.

Baño, sendotzen ditu iritzi oyek, Andra Maria Afate'koaren irudiak berak.

Irudi onen ereduak, itxuriak, tankerak, aito'tzen digu zigur-zigur, X'gañen gizaldikoa dala gutxienaz. Ikusi deigun.

A. Joxe Eujenio Uriarte'k, Oñduña'ko Andra Maria'n edestian esaten du, kistañtasuna IX'gañen eunkian ain zorionekoa zala Euskaleñian ze, geñtu zegoala Ama Birjiña'ren irudiak egiteko, eta Grezitañen ereduetatik, Jesus aña Amaren bulaf' edo sabelari inkatuta ikusten dan ereduetatik alde egin,

eta eñomatañen tankerara egiten zituztela; au da, bizantino-itxuran.

A. Prantxisko Naval'ek, txit aitua arazu onetan, zenbatzen ditu iru tankera, Andra Maria'ren irudietan. Lenengoari deitzen dio *hierático*; bigañenari *transición*, (aldakera); eta irugañenari *humano* (giza). Hieratiku oñetan age'tzen da Ama añez-añez, arpegi ilun-samañakin, beti kutxa edo aulki baten esañita, eta da neñi txiketakoa; soñekua du goitik bera botata bezela, zimur' gabe. Aurak bere belun bien eñdian jañita, eta onetsitzen bezela, jasotzen ditu eskuiko eskuko bi biatz nagusiak; ezkeñian darama idazti bat. Eta zenbat eta ezkeñerago jañita aman altzuan eta oñduan da aintxina gutxiagokua; ba tankera onen azken-aldian ikusten da Amaren ezkeñeko belaunian jañita, baño beti aña begira. Amak dauka eskumako eskuan sagañ bat. Oyek geyenak dira eguñezkuak, uñeztuta. X, XI eta XII'gañen gizaldikoak oi dira tankera ontako irudi oyek.

Bigañengo tankerakoak, *aldakera*koak,

azaltzen dira askoz obeto egiñak, arpegi liraiñagoa eta gorputzan itxura ere bizi geiagokuak. Jesus aua Aman ezkeroko belaurian dago jarita, edo ezkeroko besoan dauka, eta geyenian apur bat Aman aldera biurtuta, ez guztiz auera begira. Neuri aundiagoak ditu, eta gai obia, baita ere obeki pitxiatuta; eta kutxitilan jarita dago. Inoiz ageitzen da Jesus aua zutuñik aman magalian. Amak eskuan ez du sagarik, baizik usainki-sagar bezelako bat, edo zigor bat. Eta aurak, idaztian orde, edo ludi borobila, edo txori bat. Tankera au da XIII, XIV eta XV'gañen eunkian asiera artek:

Irugañenari deitu diogu *giza-tankera*. Irudi oyek zutuñik daude, eta Aua du ezkeroko besoan, eta ageitzen da Amari begira. Geyenak XV' gañenekoak dira, naiz da XII eta XIV'gañenian ere zutuñiko irudiren batzuk ageitu.

¿Zer tankeratakoa ote da Aate'ko gure Andra Maria'n irudia?

Uste izan da beti, oraintxen lau uftera arte, ez zala irudi osua, baizik esku ta burua

bakarrik zituala; beste guzia itsazkia, (postizo), itxuria bakarrik zala. Begonia Aman edestia idatzi zuan Silverio Etxeberia'k, 1888'an (1) idatzi zuan Aate'tzat oso poliki, eta berak ere esaten du ezin letzakela esan ze tankeratakoa dan, ba uetik ikusi duala, eta bizkaraganian ebagita dagoala, eta zotz batzuekin gorputza eginda, inolazbe buruari eutsitzeko. Baño ez nengoan lasai befi oyekin, ta susmaturik Ama ori Aate gañian aintxinatik zegoala, ondo ikusteañen, nolakoa dan jakin, eta ebakita bazegoan nola ebakita zegoan ikusteañen, soñeko guziak kendu ta dan bezelaxe egiz ikustea erabakian Mayatza'ren 5'ean (*Andra Maria jantita, Andra Maria tramankuluekin, ta Andra Maria dan bezela, afgazkian*).

Bai egin ere. Eleizako atiak itxi ta gero, gañeko soñekoa kendu nion Ama Birjiñari, ta soñeko au ondo gelditu zeikion ipiñita zeukan zurezko tramankulua laister azaldu zitzaidan.

(1) Eibar'en bizi zala.

Au kendu, ta bere azpian zeuzkan trápu zaf, ardi-ile ta ariak kendu ta askatu nituan, eta antxen ageitu zitzaigun Arate'ko Ama, dan bezelakoxea

Aulki baten jafita dago Ama, ta magalian, apurtxo bat ezkefera, bere aupa dauka. Ama-semeak aufera begira ta oso arpegi ilunakin daude. Amak sagaia dauka eskumako eskuan, eta ezkeferekin semiari eusten dio. Semiak beriz eskumako eskua ebakita dauka, ta ezkefarian idazti itxi bat darama. Biak irudi bat ziran, zur batetik ateriak, baña semia ebagita dago, ta ol pusketan baten bitartez aufera aterata. Buruan zurezko burestuna darama.

Zurezkoa da irudi guzia, ta berari inkatuta oyala darama; oyal au igeltsuz igurtzita ta unetan ureztuta edo margotuta dago.

Aman sofbalda zulo edo utsunia egoki xamañ eginda dago, inñolaz be gorpuzkontzi bezela. Burestuna gofia da, eta eltzen dio burutik beraño daukan soñeko-estalkiari; egoki jausten zayo soñeko au altzora, eta belaun-gañetan gurutzatu eta biuri eta zimur

gabe jausten da beraño. Soñeku au ureztuta dago, ertzetan ari gofiekkin, eta estaliak, (embozos) oflegiak (verde) ditu.

Aman irudiak neuritzen ditu oñetatik lepora, 29 neurkin eunen; eta emendik burestunan goraño, 12; guztira 41.

Naval'ek diño ze XVI eta XVII'gafen eunkian egon zala oitura ebakiteko eta beste era batera ipintzeko irudiak, soñekoz jaztiafen. Irudiak jazteko oitura XIV'gafetik datoñ, eta XV'ean ugaria izan zan.

Arate'ko Ama XV'an jantzita zegoan, eta tramankulu ofekin; alan ikusten da era ortako (1.430) soñekuakin; ba Jesus aupan bezelako berdin-berdiña da-ta.

¿Zerगतik ebaki Semia, tramankulu oyek ipiñi, eta era ortan utzi ote zuten Arate'ko Ama? Nere iritziz XV'gafen asieran oñaz eta ganboatafen arteko burukak zer edo zer adierazitzen dute.

Arate'n oñian dago Untzeta etxe nagusia, gaztelu gogofa sasoi artan, Arate onduan duala bere guda mutilen etxia. Oñaztafena zan. Beian, eta Elgoibar aldan Olaso'ko

gartzelua, ganboatarrena: biak Enrike IV'g. bota egin zituan, beti bufukan zebiltzazelako. 1.272'garrenian ganboatarak inguratuta zeukaten Untzeta; Castila'ko Alfonso jakintsua, ber-bera, egondu zan bufuka ortan. 1390'n egon zan bufuka bat Akondia garrian, eta oso odoltsua, Untzeta zala eta ez zala; eta 1446'n, Untzeta'k Zaldibatarak lagunduta egin zuan triskantza bat Elgetaren aurka. ¿Ez ote zan jaso Andra Maria'n irudia belduz, España'ko irudiak bezela moruak sartu ziranian, naspil oyetan ostu ez zezaten gorde nairik, obeki gordetzearen era ortan biltzea? (*Sasoi erdiko gudariak ta Sasoi erdiko emakumiak* argazkian).

Andra Maria'n agerkeria

Euskal-Eri'ko Ama Bifjinen agerkeretan, gertera berdintsu samar asko ikusten dira. Geyenetan dago artzainen bat; mendi lekarotzo edo arantzaitia; eleizaren bat egiteko erreguak; toki baten asi, eta ari ta tramankuluak beste baten agertzia, eta abar. Baño Arate'kuan bereziko gertera polit eta ga-

rantzikuak entzuten dira. An, inguruko baseitar zar geyenak, ikusi ditut; eta beren aotik entzun ditudazan befiak, jaso ta alkatuta, zuzendu det gure Ama laztan ofen agerkeria. Ofa emen.

Aintxin aintxinan, Jesukisto Gure Jaunan irakaspenera gizonan buruko iluntasunak kentzen asi zanian, zeruko izara lenbizi argi egiten asi zanian, eta Aritzmendi inguruetako baseitar batzuk Kisto'gan sinistu eta beste batzuk oraindik zailxamarak edo sinismen otzakin zegoazen garai artan, artzai bat, bere artaldia, zelai zabal artako artzai baten zegoan txabolan bilduta, lo zegoan. (*Arate'ko lenbixiko borda ta Artzaia* argazkian). Esmatu zuan argi bizi-bizi batek, eta ikusi zuan zeruko Ama, txit maitagarria: eta onek agertu zion bere gogua toki artan bertan jasotzeko eleizatxo bat, andixek nai zielako inguru ayetako guzieren lagundu. Aditzen eman zien basaitar guzieren gertera au, eta nolatan zebiltzazen eleiz bat egiteko asmuetan, sartu zan baieza nun jaso biar ote zan eleiz ori. Artzai onek mendi-garriko zelai

artan nai zuan, bere bordea zegoan ari-artian bertan; beste batzuk beian, ibai inguruan, beste mendiko biztanleentzat ere egoki izan zeidin. Indar geyago izan zuan uste onek, eta ofela erabaki zan, artzai zoriontsuan iritzian kaltez.

Asi ziran lanian. Basefi askotakoak—batez ere Sagartegieta, Pagoaga, Bafenetxe, eta Zelai'koak, guziak oraindik sinisgeak—pare egiten zuten. Eliza asitzeko gayak ekaitzen asi ziran. Baña zer gertatu zan? Zurezko txabola batean danak gordeta, gabian joan ziran, eta ufengo goizian beriz lanerako asman joan ziranian, txabola bafuan etzuten ezei arkitu.

Len aitatuko baserietakoak ostuko zituztela uste izan zuten, ta joan ziran aytara, baña etzuten ezei topatu. Zabaldur ziran mendi-alde guztietara zer-edo-zer jakin naian. Artzaia jua zan bere bordea aldera, eta ara nun ikusten dituan zelai-muturian txabolatik ostutako tramankuluak.

Ifintzika asi zan artzaia, bildu ziran guziak, eta ikusirik ango baseirik sinisgedu-

nak Zelai ta Pagoaga zirala, susmatu zuten oyek izango zirala tramankuluak ara eraman zituztenak. Deitzen diotez, eta gogof ukatzen dute.

Beriz baieza jayo zan, nun jasoko ote zan eleiza. Ostera be bekoak irabazirik jetxi zituzten tramankulu guziak bufdietan, gorde zituzten txabolan, eta atia itxi zuten sefaiia aundi batekin. Eta baseitar oyetan itxaropena galdu zutelako, edo bateron batzuk zaintzen ipintziagatik, ematen diue lan au Zelai eta Pagoaga'kuari, esanazi: «Zaindu gaur gabian txabol au eta ikusiko degu zuek izan ote zeraten gabeko lapurak: biyar goizian tramankuluak emen arkitutzen baditugu, ezagun izango da zuek izan zera-tela lapurak; eta ostutzen badituztez, zuen erua izango da» (*Asitain'go txabola afgazkian*).

An gure biak gau erdian alkar izketan. Alde guztietan ixiltasuna besteriz ez da; uftzia ilun dago, lanutsu, eta egualdia otza; erakako uran mur-mura besterik ez da entzuten; noizian bein txabola inguruan dabil-tzaz alde guztietara begira. Olako baten,

susmatzen dute bañuan zarata; alde guztietatik begiratu, eta dana itxita dago; sefailia ere bere lekuan, eta atia ondo bultzatuta. Ol bitartietatik ikusten dute bañuan argi bizi-bizia; belduñez ikaratuta gizon bularitsu ayek, nai dute jakin zeñ gertatzen dan bañuan. Atiak sefailan zulo bat zuan eta begiratzen du batek andik; biyak nai dute ikusi bañenengo gertaera, eta biyak ezin batera txulo batetik. Onetan tinkatzen dute atezpian zifikitu ereki-samaña zegoala, eta Zelai'koa makuñtzen da andik begiratzen, Pagoaga'koak txulotik ikusten duan bitartian.

¿Zeñ ikusi zuten bañuan?

Burdi beñi edeñ bat, eta berari, apaingaf eta egoki lotuta, bei zoragañizko bi: bata txuria eta bestia beltza. Eta txit alai ule gofidun neskatila gazte lirain eta zoragañi bat, aingerua bezin arin, zoli, polit eta liraiña. Sinistu ezindako efeztasunakin, jasotzen ditu burdira tramankulu guztiak, eta azkar eta efez igotzen du burdi gañera; eskuan arturik akulua, eta beieri begiratuaz diño:

Aida, txuri ta belio...
Zelataka dagoanari
Begiak urten bekio;
Befiz makuñka dagoana,
Okeñ gelditu beio.

Lenengo itzak entzutiaz bat, iriki zan guztiz ol-txabori, eta odei argitsu batek artu burdia, eta beiak sosiguz-sosiguz zozela, an dijoa aidian zoragañizko burdi ura. Neskatila lirain ura, aingerua zan egiz; olan aitorñu zuten basaritar biak. Oek bere onera etoñi zirazenean laritasun mirari artatik, ikusi zuen, aingeruan itzak indartsuak izan zirala; ba Pagoaga ageñtu zan begi gabe, eta Zelai'koa makuñtuta, zuzendu eziñik. Gizalditik gizaldira eldu da Arate aldian beñi au, eta esaera da eunki askotan Zelai'ko oñordekua beti okeña, makuñtua, izan dala; gauñ ere olantxe da. Pagoaga'n beñiz beti begi batekoa. Oñ-ontakuak irñen zuten baseñi ortatik aspaldiz.

Edeskiak

Edeski (leyenda) oyek sinisteko, ez gauñ de beartuta, danok dakigun lez; ez gezuñ-

tzat daudezelako, ba egiak izan letzakez, ez pada Eleizak ez dualako bere jakindurian bearkizun ori ipiñi. Baño ofengatik sinistu letzakez, b a Zeruko Ama'k geure gizaldian ere ofelako agefkerak egin ditu Alpes'etako eferkatxu baten eta Lourdes'ko afkaintzian.

Edeski oyek, beti dute beren ikura, eta euren jatofian, zer-edo-zer egia beti egoten da.

Erien biotzan befi jakiteko, erien oldozpena, gogo eta izatea ikasteko, edeski oyek aukerakuak dira, ba beren bitartez ikusten da erien asmu eta gogo-una. Asko egongo dira geyegiztuta, ez da zer esanik; beste batzuk itzulituta; zeatz asko geruago ezafita, eta irudipenan asmakizunak ere bitartietan ugari sartuta. Baño, Arakistain yayuak oartzen duan lez, gau' gizon oldoztsuak afduraz ikasten dituzte erien edeski (leyenda) oyek, bertan gordeta, ezkutatuta, garantziko zeazkak arkitzen dituztelako. Cesar Cantu'k idazten du ze, edeski oyek, naiz da itxuraz amesak izan, egiren batetik edo gerfaeren batetik datozela, eta gizona aurre-

ko gizaldietan nolakoa zan ikasteko, asko laguntzen dutela.

Antxiñetatik, gizalditik gizaldira datozen abesti ta edeskiak,—diño Herder'ek—erien gordekuntzak, erien jakinduria, erien sinismena eta bere bizitzako izakera dira.

Suecia'ko jakintsu batek, Stokolmo'ko Elezaindian arazo onetzaz mintzatzean, esan zuan: Islandia'ko arantzalien efi-abesti ta edeski gabe, ez gendun jakingo ezertxo ere gure kondaira zaran befirik.

Gure aintxinetako zarak, Europa'ko beste eflak ainbeste guda ta gora-beretan erori, il, da lurperatu ziran bitartietan, Efi oyek beren izkuntzak nastatu eta galdu, beren abendak ondatu eta gaixotu, beren oroigai aundiak zatitu eta apurtuta ikusi zituzten bitartian, ainbeste ekaitz eta zoritxar beren inguruetan zebiltzazen bitartian, gorde zituzten osorik euren abenda, izkuntz, legezar, oitura eta urkutz deuntsua. Baño bein ere etzuten idatzi ondorengoentzat, ez euren befirik, ez euren lege-zaran sofkerarik, ez euren egipen aundien aztarenik. Ofegatik

edeski oyek jaso eta gofde beaf ditugu ardua aundiakin, euren bizitzan pusketak diralako eta gure aintxinatasunan ilunperan, argi apur bat, eta gutxi bada ere, gizaldi auen lañua ufutzen dutelako. Gizonak, jakinde guzietan, gauza utsetik saritan agiri izan ditu zoragarizko mirariak, eta guk ere, zaletzen bagerade aintxinako befi, esakuntza, ipuin, abesti eta edeskiak jasotzen, zulatu geinge poliki-poliki gure erien edesti ilunian.

Aztikeria (supersticioso) dala esango du bateron batek lan au. Egia. Baño ez det esan nai izan ipuin eta edeski oyek guztiz egia diranik, baizik arkitu letzakezela beren zeatz eta oafetan garantzi aundiko gauzak.

Arate'n batu detan Anboto'ko Damiaren edeskia, ¿noik sinistu egia dala? Baño daude beretan zeatz batzuk, oso egokiak gizaldi artako bizimoduan befi jakiteko, datozen igandian ikusiko degun lez.

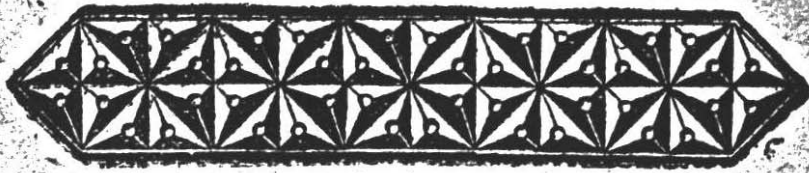
Munduko efi guztietan, eta gizaldi dantetan egon dira edeski eta ipuin oyek. Len sorgiñak ziran; gauz ez da sinistutzen sofgi-

ñetan, baño gauz sinistutzen da gogozaletan, espiritismuan, eta ildako goguekin itz egiten dute.

Gure eriak ere, bestiak bezela, sinistu du edeskietan; eta sinistu dualako eldu dira gure gizaldiraño Lekobide, Utxine eta Larraun'en izen eta alatzak; eurretatik jakin ditugu Ernio, Gurutzeta, Oro-biok, Betzaidoko gurendak. Eskefak Alos'en abestiari, ze'edo-ze' jakin degu Gau-ila ze' zan.

Franzi, Alemania eta beste eri batzuk, arduraz artu dute edeski eta abesti oyen biltzea, eta ori eurak edesti asko eta garbiak dituztela.

Guk edestirik, kondairarik ez degun ezkerro, jaso deiguzen gogoz eta arduraz gure zaen ezpañetatik entzuten ditugun ipuin zar, edeski, esakuntza, abesti eta abar. Izango dira jakintsuak edeski oyetatik egia alde batera, eta gezuia bestera aldatuko dituztenak; eta guk biltzen ditugun gayekin, jasoko dute gure Euskal-Eri maite onen edesti, kondaira egitsu eta gurendagarria.

ARATE

(Bigaren itzaldia)

Ama Birjiña'n agerkerako zeatzetakin ikusten dan lez, Arate'ko lenbiziko eleiza afizkoa izan zan, baño gauferkoa baño askozaz txikiagoa: amaika neurkin (metro) zan zabal, amaf goibe ta amalau luze. Orain dagon bezela, XVI'gañen gizaldian azkenetik XVII'gañenaren asiera bitartean jaso zan inolaz be. Ala dirudi arkitu ditugun befi oetatik: 1577'ko Joñaila'ren l'ean Amberes'en Flandes'ko Gudaroztien Zenbakari zan eibartar bikain Franzisko Elexalde'k

egin zuan ilburukoan (testamentuan), Arate'ko lanetarako 50 dukat utzi zituan, eta beftako emakume txadontientzat amabi dukat. Arate-anaideak eta Eibar'ko Erietxeak alkartasunerako zeukaten araudian, Arate'ko Anaidea jasotzen ari zan etxe eta Eleizarako beafko ziran ondasunak aitatzen dira. Gañera, Ufkizu-etxeko andreak Arate'ko lanak egiteko 1608'gañen urtean sei dukat utzi zituala ere badakigu. Ta befi oek guziak argi erakusten dute eleiza artako lanak egiten noiz ari ziran.

Len eleiz txikiak bazuan kanpaia. 1583'an zarfatuta zegoan, eta Gofdexola'ko Diego de Lanzagofa'k urtu-erazi ta befitu zuan. 25 aratz zituan, eta aratz bakoitzeko emeretzi eñalian befitu zuan. (*Arate'ko txabola, Arate'ko lenbiziko eleiza, Oraingo eleiza etxiekin, eta Eleiza bakañik luxerara, erakutsi ziran emen*)

Gauferko eleiza, mendi-gañekoa izateko, oso aundia da. Goibe eta zabal lenagokua bezin da, baño luzez 39 neurkin ditu. Kanpantofia bi aldiz befitua da; bein, Udalak Bagila'n l'ean artutako erabakian ikusten

dan lez, 1670'gafen urtean, eta beñiro 1740'n; orduan ere Udalaren aginduz, eta Zuaznabar argiñak egindako asmuari. Eleiz-
atia ere sasoi ontakua da. (*Afate'ko eleixa
bakañik, toñe ta eleixpiakin, aurretik, argazkian*).
Kanpantorian bi kanpai daude: txikia
1709'an egiña, eta aundia 1731'koa.

Bañutik itxas-ontzian irudia du eleiza
onek. Ez da txit apaindua, baño arlotia ere
ez. Eltzea (boveda) oso edera du. (*Eleix-
bañua, telapea ta korua, zapian*) Egizko ontzi
baten tilapea da, bestealderatuta. Eguzko
irurogei saiets ditu, erdian apur bat txit lirain
beratuta, ondatuta. Eleizako aña Gorotakoa
da; ateko aña landuak beñiz Igeldo'koak.

Ama Birjiña'n aldaria bakañ-bakañetakoa
da. Eleizpe bat dirudi, eta burdinsare oso
eder bat du. (*Eleixa-bañuko burdin-saria ar-
gazkian*). Aldare-añiaren beia urdinskoekin
apainduta dago. Ama Birjiña'n txokoa urz-
tuta dago, ta oso itxusi ematen du, ez da al-
darian gisakoa-ta. Beñi-xamaña da, 1815'ean
Mendizabal'ek egiña, eta bere kristala Ba-
yona'tik ekaña.

Aldarapian añiarñe bat dago, eta esaten
dutenez antxen beñtan zegoan txabola Ama
Birjiña añtzaiari iñten zitzaiorian. Zuloaga
mañgolari ospetsuaren lau mañgok ingura-
tzen dute aldaria. (*Ama Birjiña ta mañgoak
argazkian*).

Baztañtuta Ama Birjiña'ren beste irudi bat
dago. Iñolazbe 150 urte baditu, ta buru,
soñbalda eta eskuak besterik ez du.

Aldara-gañian Kristo'n aldara ikusten da
(*Aldara au, argazkian*). Iñolazbe jauntxuren
batzuen edo ongileren batzuen kokotak
goñdetzeko egindako kokotegi bat, lau zu-
lokin, dauka oñetan. Kokota bat bakañik
dago gañ, eta dirudianeñ emakumeana.
Etxe-nagusien añteko naspil eta buruka ba-
tzuek zirala-ta, XVIII'g. gizaldian ostu zi-
tuzten beste batzuek. (*Kokot-zuloak ageñtu
zitian emen*).

Aldara onen alboetan bi goñputzontzi
azaltzen dira. Austuta daude; gañbitu nituan,
eta bakoitzean azuñtxo bat topau nuan;
batek, *St. Emiliani* diño.

Beian bi aldara: bata San Jose'na (emen

dago Gure Jauna), ta bestia Santa Ana'na. Irudi au jatorra da: semia, ama ta amona eguf batean aterata ditu. (*Santa Ana'n aldaria ta Jesus-aura afgazkian*).

Polita da ate-aufeko ur-ontzia: artzurizkoa. Aufian du ikuf bat aingeru bik eutsita, eta erdian zugatz bat bi otxokin; inguruan itz oyek: «Mare finis in spe nobilitas et arm...» Orman saftuta dagoalako itz guziak ezin irakofi letzakez. Berdin-berdiña dago Eiba'ko parokian, eta onen itzak olan dira: «...tiquo medium per mare finis in spe nobilitas et arma». Emen ere orman apuñtxo bat saftuta dagoalako, izki guziak ez dira ikusten. Baño uste det osotu letzakezela era ontan: «Ab antiquo medium per mare finis in spe novilitas et arma». Ez dakit zer esan naiko duan; nere ustez emanlean ikufiña eta edeskia dira.

Lenengo txuneskiña 1667'an egin zuan eibañtañ txauñeskinlari Fray Jose Etxebarria'k, 200 dukatekin, ba lan guztia duan egin zuan. Gauñ oraindik ere an ikusten dana 1816'an egiña da, Manuel Carvajal

Zestuagakoak: kostatu zan 6.772 eñial. Gauñ mutututa dago, aizpo biak zulatuta eta ziaz apuñtuak ditualako. Bere ordeñ afonium edeñ bat dago.

Abesti-liburu edeñ aundi bat, Pedro Lopez de Iñarra, Toledo eta Guadalajara'ko kanoñigo eibañtañak emana ere, badago.

Zintzilizka dagoan itxas-ontzia 1785'n añañtzaleak Amari eskañak emanaz ekañia da.

Inguruko zugatzak eta bidiak, XVII eta XVIII'gañen gizaldian Udalak, Eleizak, eta beste batzuk emanaz jañiak eta geñtatuak dira.

Garai ontakuak dira bideko iru eleiztxuak; Ama Biñjiña'n pañsuak esaten zaye. Esaera zaña da Ama-Biñjiña iru toki oyetan atsegin-du zala Añate'ra igo-ebanian; edo aitatutako burdia, tresna eta tramakuluekin toki oyetan gelditu zala. Gauñ galdu dira; bat bakañik dago osorik, baño ez eleiz bezela, baizik estalpetzat.

Noizkoak dirazen añizko mai edeñak, ez dakigu: baño XVIII'gañen gizaldian an dagoz.

Gurutza beriz, noizkoa dan ez dakit, baño an dago 1652'an. 1839'n ekaitz batek bota zuan, eta beste bat jaso zan; gauñ zañtadaz dago, burdiñazko lau arokin gogoñtuta. Berñatik ikusten dan ikuspegia zoragarizkoa da, esan nuan bezela. Antxiñako abitza (tradición) da, bere inguruan iru aldiz ibili ezkeru bakoitzian Salve bat eresatuaz, ezkongei aukerakua azaltzen dala; ez dago zeñ esanik gazte asko ikusten dirala Gurutza inguratzen. *Arate'ko arizko gurutza* afgazkian).

Arate'ko Anaidea

Arate'ko edestian antxiñatasun guztia ilunian ziaz ikusteafen, Anaide onen asieria ere ilunian dago. Bere arautegirik ez daukagu, osuan beintzat, baño ezin letzake ukatu XVI'gañen gizaldia ezkeru Arate'ko bizitzan biotza, Arate'ko jaien indaña, Arate'ko aunditasuna, berari zoñ zayola.

Koffadi oñen izena zan *Arate'ko Ama Zoriontsu Soñkudean Anaidea*. Bere asma oso ongaña gizarñeantzat izan da, Pio

IV Doipuruan Bulatik ikusten dan lez. Lenbizi eibañarentzat bakañik zan; gero Ama Birjiña'n maitale guztientzat.

Lenengo aldiz ikusten degu Eri-etxeke arautegian, ba berñan irakoñten da Paulo III'gañenak, 1534'tik 1550 bitañtean Doipuru izan zanak, Anaide oñi eman ziozkazela bañkamenak eta jubileoak.

Bere buru edo zuzenlari lau otsein-nagusi (mayordomos) zeuden, ta oyek erabiltzen zituzten Arate'ko gora-bera guztiak. Izentatzen ziran urtero Udala'k eta apaizak bat egiñik. Arate'ko ondasun, aberastasun danak oyek goñdetzen zituzten, eta ango diru guztia ere oyek zuzentzen zuten. Otseinnagusi izatea omengaña zan, naiz ta lana ugari eman bere zeregiña ondo betetziak; oñegatik notin izen aundikoak izaten ziran geyenian. 1650'tik asita, bat, nai ta naiez, baseñitafa, eta beste bat kaletafa izan beañ zan. Oyez gain zegoan beste bat, «Ama Birjiña'n soñeko-goñdetzalea» ¡Auxe bai zala omentsual.

Auñera jañaitu baño len, obe izango degu zeñ-edo-zeñ esan Pio IV'gañen Buldiatzaz.

Len Afate'ko jaiak ospatzen ziran Abendu'n 8'an, ba Afate Ama'n izena, bere lenengo gizaldietatik, zan Sofkude Garbiko Ama. Baño garai ortan egualdi txafak nolan egiten dituan, eskatu zion Anaideak Aita Santuari Iraila'n 8'ra aldatzeko baime-na. Bulda da ba, eskaera oni erantzuten. Luzea dalako ez deritzot irakoitzia; baño esan bea det arkitu detala Bulda ori euskeraz itulita 1787'an Joxe Maria Etxezafeta fraile agustindafak. Erderaz ere berak ipini zuan.

Buldatik ikusten da Anaidian arautegia beste Anaide berdintsuen bezelakua dala; eta izentatzen ditu Anaide oren lanak eta zeregiñak; ofengati bertatik atera liteke Anaidean izatea.

Ara emen Pio IV'gañenak emandako barkamenak eta zergaitiak; esan dedan bezela, gizafterako ardua aundikoa da.

Bi urteko eta beste ainbeste larogeikaroko barkamenak ematen dizkie:

Edozein goimatasunezko (karidadezko) lan eta laguntasungatik.

Txirueri, batez ere txiro lotsagafizkoeri, ukafakin laguntziagatik.

Gazteiei beren ikastietan laguntziagatik.

Irakasliak duarik eukitzen laguntziagatik.

Gaxuak ikusi, eta eri-etxietan eureri laguntziagatik.

Gaxo txiroeri eleizakoak artzen eta beren azken-guramena egiten laguntziagatik.

Ondo iltzen laguntziaren.

Euren il-eleizkizunetara, eta gofpua ilobira eramaten laguntziagatik.

Bizi eta ilegatik, Eleiza Ama Santa'n asmu eta ontasunagatik, baita ere Lateñian on, pake eta zorionagatik efegutzeagatik.

Eleizakoeri laguntziagatik.

Bidezkaik (peregrinoak) etxian artu eta jaten emateagatik.

Neskatiñ txiroeri ukaf bitartez, dotiakin ezkontzen laguntziagatik.

Emakume galduak bide onera ekaftzeagatik.

Eru txikiekin espetxian dagoenie azkatasuna iristen laguntzeagatik.

Sasi-umeak, eta gurasoak laguntasun gabe utziak, jasotziagatik.

Bautizatu gabiak bautizatzen laguntzeagatik.

Beste egipen on, aitortu, Gure Jauna artu, egun izentauetan Eleiza ikusi eta abai, egi-teagatik.

Esan liteke gizaldi artarako ondo baze-goan arautegi egoki eta gizar-teko ori, gauferko premitarako ere ezin letzakela obeki izan.

Bulda ofen baimena ematen zuan lez, aldatu zan jaia, baño ofegatik Lotazila'n jaraitu zan bere Sofkude-egunean ospatuzten Arate'n jaya, baño erikoengatik baka-rik, ba jai aundiak aldatuak gelditu ziran. Oraintxen 90 urte arte, urtero ospatu izan da Arate'n Sofkude eguna.

Jaia aldatu afen, Buldak esaten du ze, Arate'ko Aman izenak jaraitu bea' duala Sofkude Ama deitzen.

Aldakera onekin eta Anaidea'k zeukan indarakin, bat-batian garantzi aundia artu zuten Arate'ko jaiak. Euskal-Eri guztian

zabaldu zan Gure Ama laztanan izen nai-garizkoa.

Baño jai oyek edestu baño len, jaraitu deyogun Anaidea'ri.

Bere jaia, berekoa, Kofradia'koa, Arate-egunetik ufengo igandian ospatzen zan. Iru-edo lau egun lenago igotzen zuten Mayo-ordomuak eta janaldi-geratzaileak, eltze, topin, lapiko ta ontzi izugarizkoak eramanaz. Janariak ere eruz eramaten zituzten, eta txalak be'tan il. Anaide'ko guziaz limosna baten bitartez jaten ematen zitzaieten. Baño iñoiz Anaide'koak ez ziranak ere inguratzen ziran jateko, eta orduan palta zan dirua Mayo-ordomuak beren zakeletik ordaindu bea' izaten zuten. Kalte au zuzentzeko eta anaideak jan gabe gelditu ez zitezen, eta naspil eta zef esanik egon ez zedin Udala'k bein baño geyagotan erabakiak aftu zituan.

Eri-etxea ta Anaidea batuta

Pablo Gorosabel'ek dionez, aintxiña-aintxiñatik ezagutzen da Eiba'ko Eri-etxea. Eriak berak irasia zan, eta txiro, eskeko

eta pelegriñuak oya, sua ta argia ematen zitzayeten. 1587'an ogetalau oge zeuzkan beteta, eta mendi bat, sagasti, kastañadi eta luf batzuen laguntasuna besterik ez zeukan.

Eri-etxe au, 1595'ean, Anaidea'kin batuzan. Joñaila'ren II'n bildu ziran batzar agirian parokiko il-obian, eta Martin Unzeta alkatiak esan zuan bere iritziz txit egoki izango zala Eri-etxea ta Anaidea alkafekin batutzea, Pio IV'garenak ere bere 1563'ko Buldan biak berdintzen zituan ezkerre. Oso ongi artu zuan alkatiaren iritzia, eta lau jaun izendatu ziran, Anaide'koekin bildu eta araudi beñiak egiteko.

1600'garen urtitan ikusten danez, bete zuten agindu ori. Egin zuten araudian lenbizi diño ze, Eri-etxea Anaideekin batutzean zeukaten asmorik sendoena, Anaidea'k zeukoazen bafkamen eta laguntasun gogozko guzia irabaztea zala. Arautegi beñi bat egin eta Eri-etxea'ri Afate'ko Ama'ren izena ematea erabaki zuan; ta bai Erroma'n dagoan Santa Saxeako Espiritu Santuaren Eri-etxe

nagusi ta beñtako Letran'go San Juan eta Santiago'ren Eri-etxeekin batutzea ere, oyen bafkamen eta ongari guziak irabazteko. Araudi au Calahorra'ko Gotzain Pedro Manso'k ontzat eman zuan 1601'an.

Eri-etxea guztiz beñitu zuan orduan. Txadonak lau aldare zituan: Afate'ko Ama Sofkunde Garbia'na, Gurutz Deuna'na, Nazarenua, eta Ama Nekane'na.

Iru erako notiñak artzen ziran Eri-etxe ontan; eriko zarak edo sendatu ezindako gaitzdunak, eriko gaxo txiroak, eta bidezko dontsu edo peregrinuak; lendabizikoak ondasunik bazuten, etxiantzako utzi beñ zituzten.

Eri-etxe ontan, erikuak toki batzuk zituzten, eta erbestekoak beste batzuk; 15'garen arauak ala agintzen zuan: «eriko gaxo eta zarak onak dira, ta ez degu nai erbestetarekin nasterik». Erbestetari oge, argi eta sua ematen zitzaieten: 10'garen arauak agintzen zuan egura ugari edukitzeko, ta sua eruki gabe egin zedila peregrinuak, otzik eta bustirik izan ez zeiten. Peregrino geyenak

España ta Frantzi aldetik Santiago'ra zijoa-zenak ziran.

Mayordomuak bi ziran, «izen oneko gizonak, eta zerekin erantzun zutenak», eta larunbat guzietan ikusi bea' zuten Eri-etxean zef gefatzen zan, eta be'rtako be'ri eman alkate eta pa'fokuari. Onek be'riz, asteroko gora-bera guzia igandero pulpitotik adierazten eban.

Seroria bat zan; oitura onetakoa, ezkongaya edo ala'rguna, ta 40 urte ba'ño geyagokua izan bea' eban. Eri-etxeko gauza guzien zuzentasun eta ga'rbitasuna zaindu bea' zuan, eta ala egingo zuala zin-egiten zuan sa'rtzerakuan. 30 dukat irabazten zituan urtero.

Izen eta bizimodu txafe'korik ez zan Eri-etxean a'rtzen. Egunero e'fezatzen zan Agur-tza. Peregrinuak eta e'rbesteta'rak, Pazkua-kua egin zutela adierazten zuan txar'tela erakutsi bea' izaten zuten, eta ez bazuten, iruga'en eguna ba'ño lenago be'rtan a'rtu bea' izaten zituzten sak'ramentuak. Gaxorik zeto'fenak, sendatzen asi ba'ño len konfesatu

ta komulgatu bea' zuan, eta gaxorik gaizki xama' bazegoan, Iku'rtan azkenak a'rtu, k'ristau bezela iltzeko.

O'felaxe ja'faitu zuan Eri-etxe onek, 1794'an pra'ntsesta'fak e'fe zuten a'fte.

Iraspenak

XVI, XVII eta XVIII'ga'en gizaldietan ez dago eiba'ta'f aldunik A'fate'ntzat zef edo zef ematen ez duanik, eta ilburuko askotan irako'rtzen dira A'fate'rako azken-emanak. Luzia izango litzake, bilduta detan izen txo'fta irako'rtzia; o'fengatik ez det irako'fiko. Ba'ño izendatu bea' dira batzuk, a'fdurarik aundienekoak.

1662'an Iraegi eta Zumendiaga'ko Domingo, Capitan bikai'ña, eiba'ta'fak, Mexiko'n iltzanak, ipi'ni zuan kapela'ni bat lau mila dukatekin: bea'fkizunik aundiena zuan larunbat guzietan eta Irala'n 7'an mesa esateko; azken au oso aundi eta ospatsua.

Sebastian Herbiti'k, eiba'ta'ra au ere, Mexiko'n 1726'ga'en O'fila'n 8'an ipi'ni zuan beste bat A'fate'rako, 1550 dukatekoa, jai

egun guztietan mesa esateko. Poliki-poliki galdu ziraden, eta 1828'rako inolazbe diru gutxi ematen zuten, ba Afate eta Gorosta aldeko baseñiak laguntzen zioten Apaizari. Apaiza Afate'n ez zan egoten, ba mesa eman ta jaisten zan kalera; baseñitarak ori eskatu, eta pañokuak ukatu, softu zan auzi bat 1863'an, eta ibili ziran Kalahorra, Burgos eta Madril'en, Rota'n; baseñitarak galdu zuten; baño 1881'ean eleiz gauzak zuzendu ziranian, Pañokian apaiz geiago ipiñi eta bat Afate'rako izan zan.

Gizaldi oyetan Afate'k maitasun aundia du eibartaren artian: ez da bakarik Erietxia Afate'ko Ama'n izenian dagoana, ba Pañokian ere bada Aldare bat Ama onen izenian, eta Ama Nekane'ri ere deitzen zayo Afate'ko Ama Neketsua. Antonio Bentura Sustaeta apaizak, 1783'an jaso zuan Maltzako bere lufetan Eleiza bat Afate'ko Ama Birjiñan izenian, bere irudi bat bertan ipintzeko asmuan, «Afate ufuti zegoalako, eta igo ezin diran zañ eta gaxuak, euki deiten urian eta egoki bere Irudi bat».

Eleiza jaso zan, baño ez zan ipiñi irudirik. Asmu onetzaz ekañitako Ama Birjiña txiki, polita, Pañokian dago; ez du Afate'koan antzik inundik ere. Apaiz onek bere azken-erabakian utzi zituan 1811'an Afate'rako 30.000 eñial, eta berak agintzen zuan bezela, orduantxe apaindu zan Ama Birjiñan aldaria, eta orñaño beñia ere egin zan.

Ama Birjiñan soñeku, koroï, eleizako kaliza, jantzi eta abañ, ez det ezer esango, batetik gauñko entzuleentzat ez dutelako ardurarik, eta bestetik azken gabeko izen eñekadak aitatu beañko nukezelako. Bakarik esango det, egunoro eramaten duan koroia 1584'ean Andres Otalora'k emana dala, eta gauñ Afate'ko ormetan ikusten dan Gurutz-bidea, Afate'n maitale zintzo Agustin Enbil jaunak bialdu zuala.

Ffeirak eta ostatua

Adierazi dan bezela, Afate'n jende asko ibiltzen zan; ez Ama oren maitaleak bakarik, baita Santiago'ra zijoatzen pelegñinoak ere. Oyeri lagundutzeko, atsegiñ emateko, eta

nun lo egin izan zezaten, Afate'ko Eleiza-kin bat eginda, bere telapian zegon Ostata, gauñ Parixuanekua deitzen zayon etxea. Etxe onen eta Eleizaren zaitzale, Anaidea'ren nagusien menpean emakume batzuk zegoazen.

Freila oyek oso ezagunak dira gure edestian. Lafamendi Aitak diñonez, Eleiza'ren lenbiziko gizaldietan baziran diakonisa-antzeko emakume batzuk: eleiza garbitu, zaindu eta ofelakoak ziran beren egitekoak; gauñ serorak dauzkatenen antzekoak. Diakonisa oyek lenengo obispoak ordenatzen zituan; gero kendu zan ori, baña ala ere ezin ziran ezkondu, befogei urtetik gorakoak izan beañ zuten, eta bizimodu eta oitura onekoak. Gipuzkoa'n freira izatea, bere bizi-bidea, bere estadia artzia zan, monja izatea bezela, eta ezkontzia oso itxusi izango zan. Parokuak izendatzen zituan batzuetan, bestietan Anaideko Ugezaba Nagusiak edo baso-txadonetako nagusiak; baña gero, bere «vita et moribus» ikusita, Gotzaniak eman beañ zieten bere

baimena. Dotia eman beañ zuten, eta bere jantzi jakiña zuten. Eleiza garbitzea, txukun edukitzea, aldarak prestatzea, elizako soñekoak eta zapiak zaitzea, argien olioak ekartzea, ipintzea, atiak iriki ta itxitzea, ta ofelakoak ziran beren zeregiñak.

Eibañ'tañ Eleixalde Flandes'ko Zenbaki-leak 1577' an egin zuan azken-asmoan ikusten danez, Afate'n ordurako bai ziran freirak. 1623'an bost ikusten dira, eta bat guztien nagusi, eta zaintzen zuten Eleiza eta Ostata, eta noizian bein Eriko Eri-etxea. Eibañ'tañak ziran, eta izentatzen zituan Eriko Zuzentza-Batzañak (Consejo de Justicia) eta zaldidunenenak (Regimiento de Caballeros), eta ordaintzen zuten beren dotia. Len esandako lanen gain, batzen zuten Eriko txiroentzat eta beañtsuentzat ukara.

Iñolazbe pozik zeuden eibañ'tañak beren freiren lanekin, 1617'an gertatu zanetik ikusten dan lez. Urte ontan irakori zan parokian Calahora'ko agindu bat esanaz ile bi baru kentzeko serora guztiak, eta beñirik ez ipintzeko; ez ta sakristau ezkondurik be,

euren emazteak seroratasunakin gelditu ez zitezen. Zeñ esan aundia jaso zuan agindu onek, eta Bizkai'ko Batzar Nagusia altxa zan bere aurka. Eiba'ek 1617'ko Azaroa'n (Nobre) 26'ean erabaki zuan, okeñ aundia zetofela serorak kentzetik eta jaramonik ez egiteko agindu ori. 1623'an Mondragon'en bildutako Batzar Nagusira bialdu zuan bere ordezkoko bat, Loyola'ko Pedro, eta eskatu zuan laguntasuna ffreiren alde: Batzarak ontzat artu, eta beregandu zuan auzia: eta olantxe Batzañen ordezkoko batek eta Eiba'ko erian beste batek artu zuten auzi ori, Eiba'ko parokian eta baso-txadon guztietan zauden ffreiren alde. Auzia ibili zan Burgos, Valladolid eta Efoma'n eta 1623'an erabaki zan ffreiren aurka. Eta olantxe Alkatiak eta Sindikoak jaso zituzten Afate, Aginaga, eta beste baso-txadon guztietako giltzak eta artu eman guztiak, eta irten zuten ffreirak. Baño urte askorako ez, ba 1670'ean osterabe azaltzen dira *garbitzale edo mirabe* bezela. Iñolazbe izena aldatu, eta beste izen onekin jaraitu zuten XVIII gizaldi arte, ba

ofduan Anaidéak eta Anaideak eta Udalak izendatzen dituztez sakristauak. (Afate'n beintzat).

Ez zan naikua Ostatu au ainbeste jende gorfetzeko, eta 1788'an erabaki zuten Udalak eta Apaizak beste etxe bat jasotzea Afate'n; eta olan jaso zan. Eta geroago ikusten da etxe au ere ez dala naikua; ba irikitzen dituztez gelak tofeko ofetan, bizi-tzetan.

Iskanbilak-Anabasak

Iñolazbe, oitura zan noiz nai Afate'n mesa eta bispera abestuak ateratzia, parokiako abeslari eta jaupariekin. 1623'gañen urtean erenguratu zan parokua, eta abeslari ta apaizak Afate'ra joaten baziran parokia batere gabe gelditzen zalako, guzien baimenik gabe ara joatea galerazi zitzaieten. Afate'ko zenbakilaria altxa zan, eta galerazpen ori kentzeko laguntasuna eskatu zion udalari. Ofetik auzia softu zan, urte betean gogof jaraitu zuan, eta azkenik ara zeñ erabaki zan: Afate'ra joan zitezke, baña urteko iru edo

lau jai aundienetakoetan p̄rokian gelditu beaiko zutela abeslari ta apaizak.

Gabon gaba ta Arate'ko jaiaren aurreko gaba elizan beñtan, Arate'ko eliza-baŕuan igaro tzeko oitura zegoan. Moskoñtuta, ta bea' ez bezelaibiltzen ziran ordea neska-mutilak, eta Calahorra'ko Gotzaiñak oitura ori kendu nai izan zuan, gaba elizan igarotzia eragotzi ta atiak itxiaz. 1661'garen urtean udalak agindu zuan bea' ez zan gauzarik egitea berak galeraziko zuala, ta Arate'ko ateak irikita egon zitezela len bezela. 1688'garen urtean baimena emanda zegon, baño 1692'ean beñiz kendu zuten. Eta bai udalak beñiz eskatu ere: mutilak eta neskak aldeztuko zituala, eliza-baŕuan ari ta burdinezko saria jaŕiko zutela luzera guzian eta alde batean neskak eta bestean mutilak jaŕiko zirala, eta gaba an pasatzeko baimena beñiz eman zezala eskatu zion Gotzaiñari. Eman zuan, eta XVIII'garen gizaldian inda' aundia zeukan oitura onek. Jende asko etoñtzen zan inguru guzietatik gaba igarotzera; elizpea, toŕea, ostatua, ta toki guziak betetzen

ziran. Emendik etoñi ziran iskanbila aundiak, eta Gipuzkoa'ko Eŕejidore Cano Mucientes'ek eman bea' izan zuan agindu gogof eta mingaŕi bat, iskanbila eta anabasa guztiak kendu, oiturak zuzendu, eta alkaŕtasun gaŕbia goñdetzeko, bai eleizan, bai inguruetan.

1884'ean beste iskanbila bat soñtu zan, eleizpian eta inguruetan bea' zan lotsarik goñdetzen ez zalako. Gotzaiñak eleiza itxi zuan; udalak agindu zuan dantzarik eta bea' ez zan sal-erosterik ez zala izango, eta beñiz iriki zuten.

Arate'ko jai ospetsuak

Igarotako gizaldietan Eiba' en křistautasuna aundia izan zala, ukatu ezin liteke. Deun Iñaki, Soñkunde, ta beste jai-egun guzietan ageñtu izan du bere sinismena. Arate'n alde beñiz, beti eñi osuak, bere Udala buru dala, arđura aundiak arñtu ditu.

San Juan'ak, lengo gizaldietatik, ospetsuak izan dira Eiba' en; ezin liteke aditzera eman nolako arđuria arñtzen zuan Eiba' ko

eriak San Juan-egunak jaitzeko. Ba, Afate'ko jayak San Juan'etakoakin berdin ziran; Zezeil'go Diego alkateak 1.739'an eman zuan agindua irakofi besterik ez dago. Afateak baño egun batzuk lenagotik, kaliak beritu, etxiak margotu, ta etxe-inguruak garbitzen ziran. Jayak ondo, pakean eta alkaftasun pozgafian igarotzeko, 1744'an agindu eta erabaki aukerazkoak eman ziran; agindu oyetan esaten zan efbestetaf asko etoítzen zala egun oyetan Eiba'era, eta beaf ez zan gauzarik ikusi ez zezaten, afduraz eta txintxo ibiltzeko.

Bi eratakoak ziran Afate'ko jairik ospetsuenak, eta gau' ere ala dira.

Jesukristo'n-Igokundekotik urango igandian izaten dira udaberiko jayak. Parokiko abeslari guziak eta apaizak igotzen dira, ta goizean meza nagusia ta afatsaldian bezperak eta Mayatzeko lorak izaten dira. Gero dantza, ta Eiba'tik notin izugafia izaten da, eta inguruko erietatik ere igotzen dira. 1.776'ean idatzitako apaizen beafkizun eta baimenetan esaten da, oitura au oso aintxi-

nakoa dala. (Afate'n egun ontan ateratako aufeskua, afgazkian).

Jai oek eta beste amaika egunetan ematen ziran mesak ez dira. ofdea, Afate'ko jai ospetsuenak, Gipuzkoa'ko edeslariak aitatu ta goraltzen dituzten jayak. Iraila'koak dira oek.

Iraila'ren 6'a da. Goizian goiz, Erebalaufian burdi edef bat agertu da; bi bei ditu, bata beltza, txuria bestia, eta basefiko mayordomuak darama. Amabi dontzela gerturatu dira gurdira; txuriz eta guziak berdin edefki jantzita datoz. Konbentura igo ta konbentutik jexi, Ama Birjiña'ren jantziak eta elizarako tresnak laister ipintzen dituzte gurdian. Azkenik, kutxa edef bat, eta onen baruan koro, agurtza, ta balio aundiko gauzak.

Gurdi au ofela antolatu bitartean, bi ziñegotzi basefita'ak dabilnaz beste bi gurdiakin kalez-kale, jai-egunak Afate'n igarotzeko asmua duten ziñegotzien oi, ontzi, jantzi ta gañeratikoak biltzen. Guziak bildutakoan, Lekaime-etxeko kanpanak jotzen asten dira,

ta kifinka artean an dijoaz iru gurdiak Añate aldera.

Baseñitafak pozez agurtzen dituzte bi-dean, eta sutunpak eta dunbadak bota ere bai. Añate'ra irixtea beñiz pozgafia izaten da. Kanpaien otsak, an bildu dan jendiaren garaxiak, santzoak, eta abestiak, entzutekoak izaten dira.

Egun artan amabi dontzelak garbitzen dute eleiza, aldarak ere bai, Ama Birjiña jantzi, ta guzia prestatu. Arbola-tartian beñiz jantoki ta erantokiak jartzen asten dira.

Illearen 7'a eldu da. Txistuak kalejira egiten du, eta seiteñdientarako apaiz eta ziñegotziak, abeslari ta beste jende asko, biltzen dira Udaletxean. Guziok Añate'ra beriala. Amañetan eun dukateko mesa, Iraegi'k ipiña; ordubiteñdientan besperak, eta ondoren auñeskua auñena ta beste dantzak gero. Arñsalde guzian jendia efuz datoñ. Seiteñdientan eleiza beteta dago, ta salbia, ainbeste izeneko salbia abestuten da. Al duten eibañtañ guztiyak goyan daudez; gauberako batzuk eleizan sañtzen dira, bestiak

ostatuan, bestiak inguruko baseñietan, eta batzuk efira jetxi ere bai.

Ilaren 8'a gnok edestitu beañ bezela? Alde guzietatik, Akondia, Euba, Azitain, Maltzaga; Saturixo ta beste toki askotatik ikaragarizko taldiak datoz. Oñez, zaldiz, astoz, an datoz ume, guraso, zañ eta gaztiak. Batzuk laisteñ jeisteko; bestiak, janariak berakin dituztela, egunetarako. jEgun zoragafiya!

Ona emen Mendigoiti baseñian, ingizaf artian, añkitu nituan itzneufi batzuk. 1710' ekuak dirala diño, ta, itxuraz, abestutzeakoak ziran.

COPLAS A M.ª SSMA. DE ARRIARTE

AÑO DE 1710

Oi au egunaren alegfia
softu zana Eibañ'ko lufian
Irañ'ren zoñtzigafenian,
Bifjiña añkitu zebanian
pastore pobñe batek mendian
ta Añiartian, Añiartian,
jañirikan,
Añiartian, añiartian

jetxirik zerutik
beti izateko, beti izateko,
gure artian, gure artian.

*Emen, emen, emen da arkitzen
Birjiña txit eder bat Ariarte baten.
Señora zeñtan dago jesaririk emen
pekatari tristiak bilabanengiye.*

Atozte Afate'ra jentia
aldapan bada ere nekia
adoratzen birjiña santia.
Izanik bada au gure jabia
emango digu bere gfazia
bai alkantzatzeko, alkantzatzeko,
zerutikan
alkantzatzeko, alkantzatzeko,
biaf degun guztia,
baldin bagatoz, baldin bagatoz,
umildadiaz, umildadiaz.

Emen, emen, emen da arkitzen...

Nekez eltzen bagera ere ona
aldapa andi oietan gora,
emen arkitzen degu Ama ona
gure jabetzat etofi zana
ezin geiagoko zoriona
da Jesus'en ama Jesus'en ama.

Ona emen gizaldi ontako beste neurtitz
batzuk. Ilara batzuk palta dira, ezin osatu
izan ditut-eta.

Ofen jaiotza eder
mirariz betia,
datof zelebñatzera,
Birjiña Maria,
erri askotatikan
jende txit noblia,
aldapa aundi oietan
arturik nekia.

Ea bada, Birjiña,
gfaziaz betia,
ez beza afen faltatu
berofen gfazia,
bada zoro bezela
denpora guztia
eman degu ofenditzen

.....

.....

gure uts egitia
gutziz andiago da
miserikoñdia
onezaz betia
dudakiran ez degu
au alkanzatzia.

¿Nor'gana juango gera
Birjiña amandña
ofenditu ezker
berofen semia?
Ofegana ezpada
ba da jabia
ta zu pekatarian
Ama txit mañtia.

Izugarizko ozte aundi oyen artian askok igotzen dute agurtza ezezaten, beste askok oiñutsik, eta banaka-banaka ere ikusten dira oiñutsik eta lepoan arantzak dituztelaz.

Begiratu Afate'ra: zugatz-inguruetan suak, janak gertatzen, ainbat barikada; efi eta abade-etxiak txinduri-zuluak dirudite; alde guzietan jendia salda artzen; an eta emen zaldiak, bioiak, astuak, burdiak, eta aruntzago txapeldun neskatila lirañak.

Bederatziterdian ibildeuna. An dakañte Afate'ko Ama; an dator zugaztian guzien maitasunak artzen. Gurutzera iristean Eibar'era begira jaitzen dute, eta ama askok igarotzen dituzte beren aurak Amabirjiñapetik.

Gero Mesa nagusia izaten da. Jentia elizan ezin kabitu izaten da, ta Mesa kanpotik

entzun al izan dedin elizako atiak irikirik uzten dira. Señmolaria bikañenetakua: befogei eñal ematen zaizkiyo, ta euskeraz egiten du bere itzaldiya.

Mesa ondoren Ayuntamentukuak auñes-kua ateratzen dute. Gero bazkaldu: alde guzietan jentia jaten ari da, ta iñorentzat paltatuko danik ez uste, Udalaren aginduz aragia, ogia ta ardua ugari igo dira-ta saltzeko. Apaizak, berak duten etxian bazkal-tzen dute, eta Ayuntamentukuak ere berean, señmolaria buru dutela. Kapia artzera apaizak ere Udaletxera joaten dira.

Gero bezperak izaten ziran, eta azkenik, ilunabañeraño eñomeriya.

Noiz nai abesti ederañ entzuten ziran. Eibañarak eta beste eñietakuak ere baze-kizkiten abesti oyek. Ona emen geyen zabaldua zegoana. (Eibar'ko neskatx-taldeak abestu zuan, izlaria onera irixtean).

Afate'ko zelaiko
bai floridadea;
andixek gora dago
zerura bidea.

Aldatza igaro ta
zelai landa baten
Birjiña ta Semia
atsegin aftutzen

Lirio beñdez jantzirik
dago Afate'n altaria;
aintxen kantatzen dabe
ederki Salbia.

Zerura gura neuke,
zerura boladu,
aingeruak balidakez
eguar prestadu.

Eguak balituzkez
afgizarizkuak
urñuko lituzkela
eguzki klaruak

Bai eta ausi bere
ipartxo senduak,
bai eta ausi bere
ipartxo senduak.

Zerura nua ni ta
ñonk naidu etofi?
orain etofi jataz
iru mandatari.

Atzo etofi jataz
iru mandatari,
uso zuri edef bat
aingeru polit bi.

Uso zuri edera
ñzeruan ze beñi?
Zeruan beñi onak
orain eta beti.

ñZef da dakazu bada
zeruko gauzarik?
Oñibi adañtxo bat
Birjiñak emanik.

Birjiñak emanik ta
ñnoizko izentaturik?
Eñamu-eguneko
bai señalaturik.

Eñamu urñin da ta
ipañ ez paledi
ori igañtzen bada
beste bat ekafi

Zeruan asko dagoz
oñibi adañfik,
oñibi adañfik eta
lilio lorarik.

Lilio lorarik eta
Santu ta Santarik;
ez dala igaftuko
zeruko gauzarik

Aita San Pedro dago
zeruan giltzadi.
¡Ai, Jaunak egin banindu
giltzaren jabedi!

Atiak ereteko
aita neuriari,
lenengo aitari ta
ufengo amari

Andik eta aufera
mundu guztiari,
andik eta aufera
mundu guztiari.

Araba'ko Villarreal'en eta Gernika'n ar-
kitu nuban ole'ki au:

Afate'ko zelaiko
bai lorategie
andixi gora igota
zerura bidie.
Aldatza pasa dute
zelai edef baten;
an dago Jesukristo
Mesea esaten.

San Pedro ta San Pablo
Mesea erasoten,
Aita San Prantzisko
ofgañue joten.
Amabi apostoluek
koruen kantatzen
mile ta bost aingeru
zeruan kantatzen.

Orain abestuko deguna, Angioza'en jayo
ta Mendigoitia-baseriyan bizi dan emazte
zafak abestu ziran. Bere amonari ikasi zion,
eta orain larogei urte asko abestutzen oi zan
berè eriyari. Orain entzungo dezute, Aita
Donosti'k ereskidetu ta Eibar'ko neskatxak
abestuta:

Birjiña Afate'ko
Birjiña Maria,
zuri ta enkañada
zerura bidea.

Ufengo au, larogei urteko Partxuaneko
Tomas'en autik entzuna da. Piano-laguntza
Aita Donosti'k ja'ri diyo abestiyari:

Afate'ko zelaiko
bai floridadea.
andixek gora dago
zerura bidea.

Nere Ama Birjiña
Kontzeziñokua,
afen, mobitu zazu,
neronen gogua....

Zeruko jañdin edef
loraren aítian
egon beaño degu
egunen batian.
¿Noiz etoñiko ote da
egun edef ori?
Bai, etoñiko jaku
ofduren batian.

Iragoñi'ko Jofje'k abestu zidan bat entzun-
go dezute orain. Orain befogei ta lau ufte
larogei ufterekin il zan bere amonagandik
ikasia omen da. Amona oñek beñso asko
kantatzen omen zituan au osatzeko, baña
Jofje'k bat bakaña zeukan goguan. Ona
emen neronek musikaz antolatuta:

Ama Birjiña Afatekua
afkaitz arteko loria,
astera nua aingeruekin
esaten *Ave Maria*.

Au ere berarena da, ta neronek ereski-
detua:

Ama Birjiña Afatekua
pekatarien ama,
zeruko lora edefez
jantzirik zaudena;
graziak ematera
natoñ ni Zugana.

Guztiz peligro aundixan
bizi gerade emen,
guafdatu gaizuz Ama,
zerurako, afen,
gero egon gaitezen
alkafekin antxen.

Zure paraji au
prestatu zanian,
lau pausuan aguro
zeuk igo zenduan.

.....

Mendigoiti'n ingi zafen aítian afkituak
dira oyek ere:

CANCIÓN DE NUESTRA SEÑORA DE ARRIARTE

AÑO DE 1784

Mendian izateko zeruba bezela
Jesus'ek esan zuben beria zubela,

Amari esanikan aŕen zetofela
Afi afte batetik Eibaŕ goŕdetzera.

*Zorioneko aŕiaŕtia, xorioneko mendia,
xorionian degu onera etoŕtxia.*

Apenas esan zion Birjiña Amari
etofi beaŕ zubela mundukuegatik,
erantzun bide zion biotza idikirik:
«Guazen Seme maitia, mendira beŕtatik».

*Zorioneko aŕiaŕtia, xorioneko mendia
zorionian degu onera etoŕtxia.*

Ea bada Señora Aŕiaŕtekua
eman biaŕ diguzu betiko gogua
onera etoŕtzeko.....
magal zabal oŕetan bizi oi gazala.

*Zorioneko aŕiaŕtia, xorioneko mendia
xorionian degu onera etoŕtxia.*

Onek bestiok ere, beŕtan, Mendigoiti'n
aŕkituak dira. Nik ezditut iñun entzun, baŕña
idatzitako erak abestuak izan dirala esan
nai duala dirudi.

VERSOS A LA NATIVIDAD DE NUESTRA
SEÑORA DE ARRATE

AÑO DE 1785

Zelai zabal-zabal ermita edeŕ Eibaŕ'koan
nofk kantatu alegere ezta faltatzen koruban.

Ai mendi alegere
zorionekua,
Jesus'ek Amarekin
beretzat egiña,
zenian jaŕirikan
aŕien aŕtian
ageŕtu izan ziran
Eibaŕ'ko lufian.

Ematen baditugu
neke-izeŕdiak,
aldapa gogoŕetan
ondo penatuak,
oŕegatikan ere
gora eldu ezkeru
konsolatzen gerade
zelai zabalian.

Konfesatuko degu
Señora guria
ezin ukaturikan
guziok egia,
Adan'en pekatuba
mantxatu gabia,
Amaren sabelian
soŕtu ziniana.

Jaungoikuaren Ama
zu izatekotzat

eskojitu zinduzan
Aita etefnoak;
ffutu bedeinkatuba
zure sabelian
Jesus gure maitia
softuba izan zan.

Marinel ffaka-luze
Añate-zaliak
emen etofi dira
ontziak zeresat,
itxaso zabalían
balegoz bezela
ermitan paratzeko
beren pozgaritzat.

Obligaturik bada
guztiok batetan
eskatu bial degu
biotz guztitikan,
Amak alde batetik,
Semiak bestetik,
libratu daiezala
tormentu guztitik.

Batek.—Zelai zabal-zabalían, ermita edef Eibar'
koan.

Guxiok.—Bai ta bai, bai ta bai, bai baita bai.

Batek.—Norik kantatu alegere ez da faltatzen
koruban.

Guxiok.—Norik kantatu alegere, ez da faltatzen
koruban.

Batek.—Bai.

Guxiok.—Bai ta bai.

Batek.—Bai.

Guxiok.—Bai ta bai; ez da faltatzen koruban.

Ilunabarian bukatzen zan jaya, eta geye-
nak jeisten ziran ifintziz eta santzoz beren
poza ageñtuaz. Goyan gelditzen ziran, or-
dea, apaizak, ziñegotzia, txistu-tanbolin,
jende askotxo ta barikerak, egunero eleiz-
kizunak egin, auñeskuak atera, baba jan
eta limonada ta «konpuestoak» eranaz.

Urango igandean Anaidea'n jaya izaten
zan: ibilkunde, mesa nagusia, bezperak eta
dantza.

Urango eguna, barikeren eguna izaten
zan. Mirabe, etxekoandree, sukaldari, garbi-
tzale ta gañeratikoak oso baregari ibiltzen
ziran pozez abestu ta dantzatzen. Eta iluna-
barean guziok etxera, txistu-tanboliñak au-
fetik zirala...

Idantzezki polit bat

1915'gañen urtean, orduan Orio'n bizi zan

Iriondo apaizak, idantzezki (estampa) txukun eta polit bat ikusi zuan Napařena deritzayon baseřian; arřtu ta Donosti'ko Erakustokira eraman zuan eta antxen dago.

Azpian, onlaxe dio:

«Verdadero Retrato de la Milagrosa Imagen de Nuestra Señora de Arrate. Como se venera en su ermita en el término de la Villa de Eibar en la M. N. y M. L. provincia de Guipúzcoa. Aparecida en la cima del muy elevado monte de Arrate, que le dió este nombre su lengua primitiva, y se conserva hoy en la Cantabria y después para que sirviese de templo y custodia a esta muy celebrada y milagrosa Imagen aparecida entre las peñas a un pastor, que apacentaba su ganado. Los Eibarrienses son de un aspecto y fisonomía muy alegres, amigos de festines y de bailes, como lo son en general todos los bascongados, devotos y amigos de romerías, como lo demuestra esta devotísima Estampa, por los prodigios é infinitos milagros que obra, particularmente con los navegantes, así de mar como de tierra. Es abogada contra los terremotos, tempestades y truenos y contra todo maleficio, como para conseguir todo aumento temporal y espiritual. La función de esta Santísima Imagen se celebra todos los años el día 8 de Septiembre con innumerable concurso de diferentes personas de ambos sexos.

»El Excmo. y Emmo. Conde de Teba, Cardenal Arzobispo de Toledo y Primado de las Españas, concedió 100 días de indulgencias a las personas que rezaren una Salve ante esta Sagrada Imagen de Nuestra Señora de Arrate ó su estampa.»

Tintaz egiña dá, ta 1780 baño lenagokua: urřte ontan egin zan bide zabala, ta idantzez-kian ez da ikusten. (Arřgazkian ageřtu zuan idantzezki au). Ara orř goian liskařa (duelo). XVI, XVII ta XVIII'garřen eunkietan, alkařen arřteko auziak liskařian erabakiteko oitura gogorř eta larřia izan zan: orřengatik ikusi izan dira, noski, ta gauř ere ondiřnok ikusten dira baseři batzuetan, zintzilik kexpel-ajoskiak (espadas de cazoleta). Idantzezki orřtan apaiz bat ere ikusten da doibazkatutzen (eskomulgatzen).

Gure gizaldiko jaiak

Eibař'ko Ama Birřiņa lengo gizaldietan eřira jetxi dan beřirik, bat baño ez dakigu: 1753'an jetxi zuten, baño zeřgatik eta nolatan ez dakigu.

1904'garřen urřteko peregrĩnazioa ikustekua

izan zan. Eibař'tik 3.000 igo ziran; Elgoibař'tik 700; Plazentzi'tik 660; Eřmua'tik 420; Mařkiņa'tik, 430; Deba'tik, 330; Zumaya'tik, 200; Zarauz'tik, 200; Mutřiku'tik, 180; Garagařtza'tik, 150; Martires'tik, 140; Elo-su'tik, 130; Ketari'tik, 120; Donosti'tik, 140; beste toki batzuetatik 1.500. Guzira: 8.300.

Ona emen ořduko itzneuri batzut:

¡O, zef jende dijuan
Ařate-mendira!
Ingurutako efi
danak emen dira.
¡Zein pozik zauden, Ama,
danoi begira,
itz egiņaz gozorik
biyotzen eřdira!

¡Ai, zeņ edeřa zauden
mendi gaiņ onetan!
¡Noř legokian beti
egon emen beřtan!
Ara, nola kantu ta
soņu edeřetan,
festa egiten zaizun
gauř zeru-luřetan.

Lufeañ iņun bada
leku bat alaia
da, Maria, Ařate'n
daukazun zelaya.
Peregrinazioko
egun au bai jaya;
gauř dirudi Ařate'k
zeruko ataya.

Ondo dakigu gazte
auř ta gurasuak
asko ta asko dirala
emengo pausuak.
Izan ařen bideak
aldatz nekosuak
neke oyek gureztat
dira txit gozuak.

Mesa nagusia esan zuan Donosti'ko Ař-
zipřeste Urizař Jaunak. Txonitza Eleiz ba-
řuan, ořduan Deba'ko Bikario eta gauř
emengo San Iņazio'ko Uranga jaunak esan
zuan. Eta zelayako mesa esan zuan ořduan
Eibař'ko, eta gauř emengo Santa Maria'ko
Pařoko Enbil jaunak, eta itzlari Ořkolaga
jauna izan zan.

1913'gařen urtean ere jai aundiak izan

ziran Eibaŕ'en. ¡Aŕate'ko Ama jetxi zuten
Eibaŕ'era Epaila'ren ð'an!

Oŕa oŕduan abestu zan abestia:

¡Aguŕ, ene Ama,
Aŕate'tik zatozena,
gure efi dana
zuregana biuŕtzera!
Zure Semean
eskeŕak iritxi gagizuz,
danok zerura
juan gaitezen, Ama egizu.

Beŕiz Ama Birjiña gora eramatean, onela
abestu zan:

Guazen Aŕate'ra
Amari lagundutzera,
guazen, biotz guztitik
aguŕ laztan bat ematera.
Zure semeak pozez
gara gauŕ danok alkaŕtzen
gure biotz guztiak
deutzuguz oso eskintzen.

Aŕate'ko Ama laztana,
etzaitz gurekin aitzu,
Jesus maitia ikusi deigun
zeruan danok egizu.

Egun zoragafiya izan zan ura kŕistauen-
tzat eta eibaŕtaŕ jatoŕentzat.

Aŕate'tzaz beste gauza asko ta asko esan
litezke. Guziak esatekotan, egun asko
beaŕko genituzke oŕdea.

Esan detanarekin Aŕate'ko Ama'rengana-
ko maitetasuna zerbaitean piztu badet zuen
aŕtean, ¡a zeŕ sari edeŕa nere itzaldiengatik!

